

Орел І. І.

*докторант кафедри германської і фіно-угорської філології
імені професора Г. Г. Почепцова
Київського національного лінгвістичного університету*

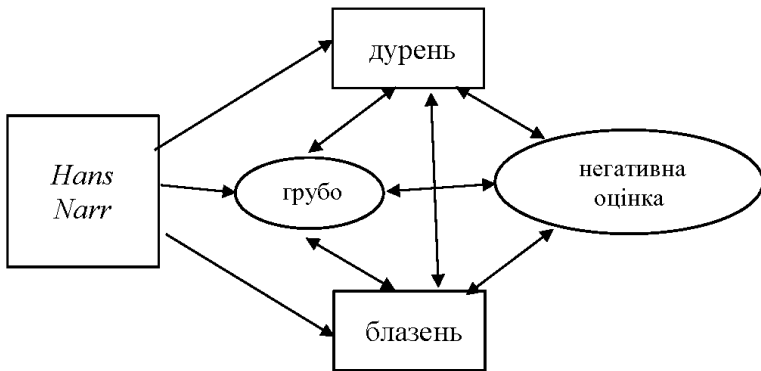
СЕМАНТИЧНІ ГРАФИ ЯК МОДЕЛЬ ВІДОБРАЖЕННЯ ЗМІНИ СЕМАНТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ СТЕРЕОТИПІВ

Представлення інформації про структуру значення одиниць мови за допомогою семантичних графів, які об'єднуються у семантичну мережу, представляє, на наш погляд, значний інтерес, оскільки схематичне зображення структурних компонентів фразеологічного значення (далі – ФЗ) на різних етапах (у діахронії) використання ускладнених мовних знаків полегшує аналіз семного та семемного наповнення ФО. Так як фраземи відображають НКІ, особливості менталітету носіїв мови, то адекватне розуміння ФЗ сприятиме покращенню і полегшенню міжкультурної комунікації, що визначає актуальність дослідження. Метою розвідки є виявлення потенцій семантичних графів для вивчення семантичного розвитку ФО. Матеріалом дослідження обрано німецькі ФО на позначення стереотипів.

Семантичні графи відображають фрагмент знань і представляють відношення між семантичними компонентами [1; 2; 3]. У межах нашої розвідки будуватимемо семантичні графи за такою схемою: 1) вершиною обирається ФО на позначення стереотипу; 2) відношеннями до обраної вершини є семи ФЗ, виявлені за допомогою фразеографічних джерел (на основі денотату і конотату); 3) семний і семемний аналіз проводиться з урахуванням ознак образу або пресупозиції, покладеної у основу внутрішньої форми ФО.

Наприклад, автостереотип «дурень» представлено низкою ФО із стержневим компонентом *Hans*. У діахронічному розгляді ознаки образу внутрішньої форми ФО змінюються. Модифікація ознак образу, їх оцінки сприяє зміні ФЗ (на рівні диференційної, потенційної та градуальної сем).

Ім'я *Hans* було поширеним серед незаможних селян і бюргерів, через що мало негативну конотацію. У лайливому значенні «дурень, блазень» вживається з XV ст. – *Hans Narr* [5].

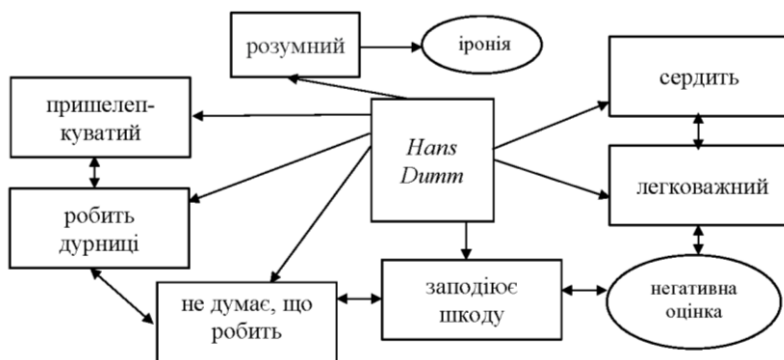

Згодом образ Ганса зустрічається у шванку «Der gescheite Hans» (розумний Ганс), датованого другою половиною XVII ст., який розповідає про хлопця на ім'я Ганс, що постійно діяв не розумно (голку поклав у сіно на возі, і не міг її потім знайти; шмат сала доправляв додому, прив'язавши до хвоста коню, через що сало з'їли собаки тощо) [4]. У 1812 році шванк був опрацьований братами Грім і покладений у основу казки «Hans Dumm» [7]. У ході аналізу образу Ганса на основі текстів шванку і казки братів Грім виокремлюємо такі його ознаки: брак розуму (пришелепкуватий); робить дурниці; заподіює шкоду; не думає, що робить; легковажний; сердить (матір, наречену). Звернемо увагу, що назва шванку містить компонент *gescheite* – розумний, що свідчить про іронічне ставлення до головного героя. Тобто, різко негативна оцінка відсутня. Шванк висміює нерациональність Ганса, але не осуджує його за це. Образ Ганса у тексті шванку має комічне зображення.

Проте казка змінює структуру образу. У казці всі бажання дурня здійснюються (захотів одружитися з принцесою і мати з нею дитину; після покарання забажав отримати хороший корабель, палац на березі моря тощо – все збулося; у кінці казки став королем) [7]. Існує декілька версій казки про Ганса, кожна з яких доповнює фольклорний образ новими ознаками [10].

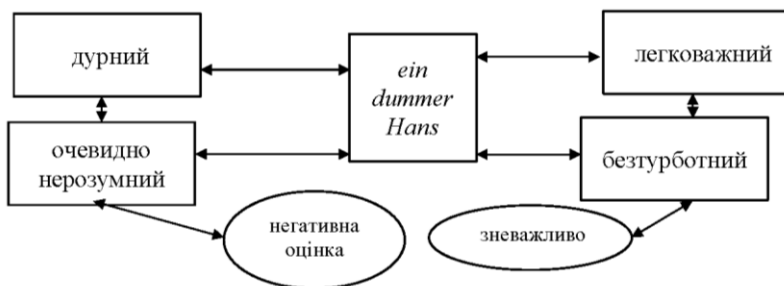
Ознаки образу Ганса у казках – бідний; активний і нахабний (дошлюбні стосунки з принцесою; прийшов до церкви разом із заможними городянами); гидкий (зовнішність); відразливий (у казці – має горба); дурний, наївний (продавав тканину статуї у церкві); щасливчик (отримав, що хотів); високий соціальний статус [7; 10].

Hans Dumm (вживається з поч. XIX ст.)

ФО *ein dummer Hans* на позначення стереотипу «дурний» використовує окремі ознаки аналізованого образу, які пройшли етап відповідної категоризації. ФЗ, що зафіксовано у словнику Й. Кампе, – дурний, очевидно нерозумний, легковажний, безтурботний чоловік [8, с. 233; 11, с. 69].

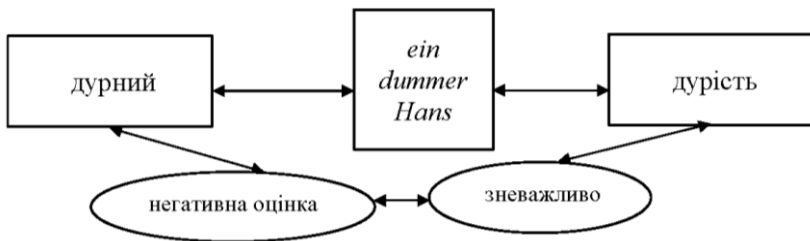
ein dummer Hans (XIX ст. Кампе Й.)

Сучасні фразеологічні словники пропонують значення ФО – бути дурнем, але з маркуванням (застаріл.). Словник Duden [6] зазначену ФО вже не фіксує.

Словник «*Deutsche Sprichwörter und Redewendungen im Sprachwandel. Online-Lexikon zur diachronen Phraseologie des Deutschen in neuhochdeutscher Zeit*» [9] пропонує значення «дурень», «дурість». Частота вживання у сучасній німецькій мові нульова [там само], що означає про практичне зникнення ФО.

OldPhras (до XXI ст.)

Отже, побудовані семантичні графи відображають зміни семного складу ФЗ на позначення автостереотипного уявлення про інтелектуальні характеристики людини у діахронічному розрізі. Зміна ознак образу, зміна оцінки категоризованих ознак стереотипізованого образу впливає на модифікацію ФЗ. Накладання графів, аналіз типів відношень у графах, зміни їх оцінок у діахронічній послідовності виявляє відмінності у структурі ФЗ, що пов'язуємо зі зміною вибору ознак образу внутрішньої форми, які послуговували мотиватором фразеологічного семіозису.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у побудові семантичних графів ФЗ ускладнених мовних знаків на позначення стереотипів, що утворилися на основі пресупозиції.

Список використаних джерел:

1. Апресян Ю. Избранные труды. Том II. Интегральное описание языка и системная лексикография. Москва: Школа «Языки русской культуры». 1995. 767 с. URL: <https://books.google.com.ua>

2. Пирс Ч. С. Принципы философии: в 2 т. Пер. с англ. В. В. Кирющенко, М. В. Колопотина. СПб.: С.-Петербург. филос. Общесво. Т. 2. Серия «Горизонты феноменологии». 2001. 313 с.
3. Хомский Н. Язык и мышление. Монография. Издательство Московского университета. 1972. 126 с.
4. Der gescheite Hans. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Der_gescheite_Hans
5. Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. URL: <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#1>
6. Duden. Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik. URL: <https://www.twirpx.com/file/1822896/>
7. Hans Dumm. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Hans_Dumm
8. Morgenblatt für gebildete Leser. Том 38. Выпуск 59. 1844. URL: <https://books.google.com.tr/books?id=pJ5KAQAAMAAJ&pg=RA2PA233&lpg=RA2-PA233&dq=was+bedeutet+ein+dummer+hans&source=bl&ots=Ju6HGTrs-f&sig=ACfU3U13TOHgLf0-dzwEh5L0amXGoNuL-Q&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwii6Jqds8fyAhUmgP0HHfBzBC8Q6AF6BAGPEAM#v=onepage&q=was%20bedeutet%20ein%20dummer%20hans&f=false>
9. Online-Lexikon zur diachronen Phraseologie des Deutschen in neuhochdeutscher Zeit (OldPhras). URL: <https://www.oldphras.net/>
10. Wie sagt man noch? Der dumme Hans. URL: <https://www.wie-sagt-man-noch.de/maerchen-lesen/2897/der+dumme+hans.html>
11. Wörterbuch der deutschen Sprache. Veranstatlet herausgegeben von Joachim Campe. Braunschweig. 1808. Band 2. 1118 S. URL: https://books.google.com.tr/books?id=Fv4CEgyg_v0C&pg=PA545&lpg=PA545&dq=ein+dummer+Hans+bedeutung&source=bl&ots=JjyhDwHI43&sig=ACfU3U2gBk6tCa1D9oJmUU3tseSiSR-1tg&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEWjek86fq8fyAhVkJQvEDHaw3CQCQ6AF6BAGTEAM#v=onepage&q=ein%20dummer%20Hans%20bedeutung&f=false